

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. rugsėjo 20 d.

Nr. 183 (33)

Saturday supplement September 20, 2003

No. 183 (33)

Likimo vedami

Vytautas Antanas Dambrava

Su įdomumu perskaičiau vieną ir kitą kartą Lauryno Jonušausko knygą: *Likimo vedami*. Joje šis jaunas diplomatas istoriko žvilgsniu stebi ir analizuoja Lietuvos diplomatinės veiklos likimą išėjimoje.

Autorius atidengia karo ir pokario metus, kuriuos ir man pačiam teko išgyventi kaip kasdienybę, tiesa, gerokai karą sujaudint. Nereikia stebėtis, tačiau ir šiandien suaugusieji istoriją daro greičiau, nei vaikai ją mokosi mokykloje.

Žodžiu „istorija“ suprantami du skirtingi dalykai: pirma — reali, gyva, kintanti bei dinamiška praeitis, antra, tos praeties nagrinėjimas, aiškinimas ir vaizdavimas pagal užsilikusius jos pėdsakus arba istorinius šaltinius.

Knygoje Laurynas Jonušauskas išskiria kaip istorikas praktikas, atsiskaitęs plačių apibendrinančių teorijų ir sistemų. Jis žino, kad kiekvienas istorinis momentas yra nepakartojamai originalus. Taigi, jo tikslas pagal turimus šaltinius, kaip galima tiksliau atsekti, kritiškai įvertinti ir suprantamai pavaizduoti žmonių (ir institucijų) likimą praityje.

Istorijos šaltiniai yra lyg įrankiai, kuriais naudojamas, istorikas bando atkurti praeties vaizdą ir net atskleisti naujas tiesas. Suprantama, istorikas negali nerti giliai į praetį, nei siekia jos šaltinius.

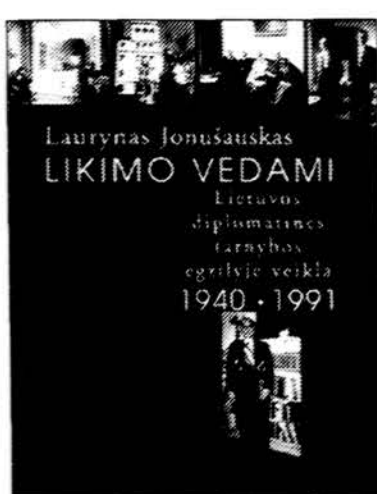
Dėl to, palyginus su visos žmonijos ar bet kurio krašto likimu, istoriko tyrinėjimo objektas apima tik labai mažą praeties tarpą, šiuo konkrečiu atveju — Lietuvos diplomatinės istoriją tremtyje ar išėjimoje sovietų ir nacių okupacijos metais.

Knygoje autorius nuosekliai laikosi istorinio metodo: šaltinių suradimo ir jų apibūdinimo, jų analizės bei kritiško teikiamos medžiagos įvertinimo ir sintezės — istorinių rezultatų apibendrinimo. Šiame išsamiaje studijiniame darbe L. Jonušauskas stipriai akcentuoja politinius momentus, palikdamas nuosąjau kultūrinį ar socialinį elementą.

Autoriumi pavyko sutelkti palyginant daug istorinės medžiagos, atrasti daug šaltinių, kurių svarba nėra vienoda, ir kritiškai matyti jų būtinumą. Juk yra skirtumas tarp patikrinto oficialaus dokumento ir publicistinio straipsnio apie istorinius faktus ar įvykius. Negalima užmiršti ir žmogiškųjų tendencijų, skelbiančių savo tiesą istorinių faktų sąskaita. Todėl istorikui kritiškai šaltinių vertinimas yra būtinas.

Savo analitinėje studijoje L. Jonušauskas pateikia santūrų, apgalvotą požiūrį, nesiskubėdamas su išvadomis ir nesistengdamas jas primesti skaitytojui.

Kas daro autorių geru istorijos specialistu, tai, sakyčiau, analitinė nepasitikėjimo dvasia — gal net įtarimas, kad

Laurynas Jonušauskas
LIKIMO VEDAMI
Lietuvos diplomatinės tarnybos
egzistencijos veikla
1940–1991

gali būti ne taip. Ši charakteristika ir daro skirtumą tarp istorijos šaltinių tyrinėjimo, ieškančio tiesos, nuo to, kuris tik moka gražiai pasakoti istorijas.

Šiame darbe autoriaus istorinės nuotraukos yra darytos ne „snapshot“ principu, bet, kur reikia, su išlaikymu, kad užsitikrintų gerą ir ryškią fotografiją. Jo fotoaparatas juda iš lėto, kaskart arčiau priartėdamas prie stebimo objekto. Atrodo, jis niekur neskuba ir tuo savaip intriguoja skaitytoją. Jis neįvaro nuobodulio, atverdamas detalių pasaulį, iš lėto deštydamas faktus, juos tikrindamas ir pertikrindamas. Autorius mus įjungia į dar daugeliui iš mūsų atminties neišblėsusį, praeties istorinį vyksmą, iš naujo įžiebiamą polemikos dvasią, iš praeties kelia prigėsusias aistras.

Knygoje apžvelgiama Lietuvos Diplomatinės tarnybos padėtis 1940–1941 metais; ilgiau sustojama prie ministro Juozo Urbšio 1940 m. birželio 1 d. siųstos telegramos: „Jei-gu čia mus ištiktų katastrofa, tai užsienyje likusios mūsų diplomatinės šefų laikykite Lozoraitį, pirmuoju pavaduotoju Klimą, antruoju Šaulį“. Daug puslapių skiriama Lietuvos diplomatinės tarnybos ir Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo komiteto tarpusavio santykių ir bendro darbo išryškinimui 1950–1955 m. Paminimos apvertintos finansavimo problemos (diplomatai — kampingininkų duona), kalbama apie personalo atnaujinimo reikalą ir galiausiai — diplomatinės tarnybos grįžimą į 1990 m. atsikūrusią nepriklausomą Lietuvą. Savo užsibrėžtą misiją autorius atlieka su stebinančiu kruopštumu.

Visu svoriu iškyla Kybartų aktų epizodas. Tų aktų analizė yra pati išsamiusia iki šiol paskelbtose mūsų istorinėje literatūroje. Vien tuo autorius Jonušauskas pelno padėką.

Perskaičius šį skyrių, iškyla tas pats klausimas: kodėl Lietuvos Respublikos prezidento 1940 m. lapkričio mėnesį birželio 15 dienos data buvo pasirašyti du dokumentai, remiantis Lietuvos valstybės konstitucijos 91 ir 73 straipsniais? Pirmuoju prezidentas Smetona iš pareigų atleido ministrą pirmininką Antaną Merkį, paskirdamas premjeru

Stanislovą Lozoraitį. Antruoju, ministrui pirmininkui Stanislovui Lozoraitiui buvo pavesta pavaduoti prezidentą. Dar svarbesnis klausimas, kodėl šie dokumentai nebuvo naudojami? Kodėl juos dengė pilka slaplumo skraistė, ir apie juos išėjimoje lietuviai daugiau spėjo nežinojo?

Aš priklausu kategorijai tų, kurie mano, jog Kybartų aktų nepanaudojimas (ar labai ribotas jų panaudojimas) buvo perdėtas atsargumas, vengimas rizikos gal net drąsos stoka.

Stanislovas Lozoraitis daugiausia veikė ministro J. Urbšio pavedimo dvasia. Šia prasme jis savo darbą atliko be priekaištų. Visą laiką jam teko veikti krizes sąlygomis, stokoje finansų, turint fizinį sunkumą dėl įvairių priežasčių visiems susirinkti *animos firmare* (dvasiai sustiprinti), o taip pat drauge apsvaistinti padėtį ir planuoti ateitį.

Tuo metu išsiskleidę diplomatai daugiausia veikė savarankiškai ar mažomis grupėmis. Būta ir bendros dvasios pasireiškimo. To nepaisant, diplomatinė tarnyba išlaikė vieningumo dvasią ir niekuomet neprado valios kovoti už valstybės nepriklausomybę atstatymą sovietnacių-sovietų okupuotame krašte. Visa tai yra buvusio diplomatinės šefo Stanislovo Lozoraitio nuopelnas.

Tačiau yra ir tamsioji medali pusė. Kas mane labiausiai paveikė — už tai esu knygos autoriui ypaci dėkingas — tai visiškai Kybartų aktų „paslapties“ atskleidimas. Prieš skaitytoją akis naujai iškyla, iki šiol nebaigta ir turbūt neužbaigiama kontroversija dėl Lietuvos vyriausybės išėjimoje sudarymo prasmingumo.

Lietuvos Respublikos pasirašyti vadinamieji Kybartų aktai davė juridinį pagrindą sudaryti egzilinei vyriausybei. Mano įsitikinimu, tai nebuvo fiktyvus dokumentai (kai kas galėjo juos tokiais vadinti), o legalūs juridiniai instrumentai, įgalinantys diplomatinę šefą imtis tokios akcijos. Pirmetas faktas, kad prezidentas norėjo dokumentus pasirašyti atbula okupacijos pradžios paženklinimo data, dokumentų nedarė fiktyviais. Prezidentas tai darė sąmoningai, niekieno neverčiamas, ir jo nusistatymas atsikratyti biurokratinio procedūrų turėjo būti pagerbtas.

Dar rugsėjo mėnesį pasiuntinys Povilas Žadeikis darė išvadą, kad „JAV pripažinti Lietuvos pasiuntinybę, todėl Lietuvos vyriausybė taip pat yra pripažįstama, taigi pastaroji kame nors galinti tvyroti“. Jis diplomatinės šefui siūlė, kad „Lietuvos suverenos valstybės daliniai užsieny ir tos vyriausybės reprezentantai užsieny privalo galimai greičiau sudaryti centrinių kūrą“.

Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis.

Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone reikalų patikėtinis Juozas Kajeckis ir Ona Kajeckienė. Iš knygos *Likimo vedami*...

Lietuvos pasiuntinys Londone Kazimieras Balutis 1941 m. pabaigoje rašė Lietuvos prezidentui A. Smetonai, jog „vyriausybės išėjimoje sudarymo klausimas yra alfa ir omega, nes be tokios vyriausybės mes nieko rimto, ypač tarptautinėje plotmėje, negalime nei pradėti, be jos negalime sistemingai planuoti ir veikti, be jos yra sunki tolimesnė kova už Lietuvos nepriklausomybę, o vėliau, karui užsibaigus, būtų neįmanoma apsunkintas ir tos nepriklausomybės atgavimas“. Kaip teisingai knygos autorius pažymi, tuo metu „lietuvių politinė išėjimoje mastė panašiai“.

Karo metais Londone veikė aštuonios egzilinės vyriausybės: Belgijos, Graikijos, Jugoslavijos, Lenkijos, Liuksemburgo, Norvegijos, Čekoslovakijos, pagaliau, de Gaulle Tautinis komitetas, irgi veikiantis egzilinėje vyriausybės teisėmis. Britų parlamento aktu šioms egzilinėms vyriausybėms buvo išplėtos diplomatinės privilegijos ir imunitetai. Tiesa, veikimo apimtys visų pirma priklausė nuo to krašto vyriausybės, kuriai ji buvo įsikūrusi, taip pat ir nuo kitų vyriausybių atitinkamo pripažinimo. Egzilinės vyriausybės buvo laikomos laikinai atstovaujantiomis okupuotų kraštų valiai, turėdamos aktyvią ir pasyvią tarptautinės reprezentacijos teisę.

Pasibaigus karui, jos Londone nustojo veikti, išskyrus, egzilinei Lenkijos vyriausybę. Antrojo Pasaulinio karo praktika rodo, kad visais atvejais buvo stengiamasi patvirtinti jų pripažinimą testiniu

pagrindu.

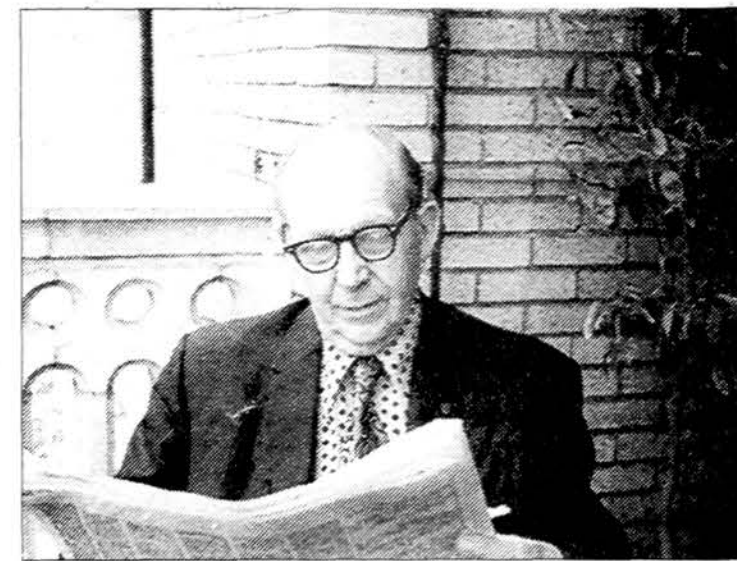
Be abejo, Lietuvos atvejais buvo labiau komplikotas, juoba, kad ilgai Stalinas tapo sąjungininkų partneriu, o karo mašina buvo nukreipta prieš Hitlerį.

Per mūsų tolydzio silpnėjančios diplomatinės gretas buvo bandoma ieškoti, de, nesėkmingai, tų Europos valstybių, kurių bent viena, sudarius Lietuvos egzilinei vyriausybę, būtų ryžusi ją pripažinti (Lozoraitis galvojo apie Ispanijos vyriausybę). Tačiau vien dėl Stalino partnerystės šis politinis Lietuvos eksperimentas pasirodė neveikiamas misinėje. Betgi buvo likę kiti kontinentai. Kodėl nebuvo galvota apie tokių galimybių ieškojimą Pietų Amerikoje, ypač Brazilijoje, Argentinoje ar Urugvajuje, kur buvo įsikūrę didžiuliai senųjų lietuvių imigrantų telkiniai. Vienu metu pasiuntinys P. Žadeikis siūlė S. Lozoraitiui persikelti į Braziliją.

Mūsų diplomatinės taktika pirmiau dairytis, užsitikrinti paramą, o paskui kur nors įsikurti, buvo beavė. Norėta eiti mažiausiu rizikos keliu. Užmiršta, kad kritiškos situacijos reikalauja drąsų sprendimų.

Klausimas turbūt taip ir liks neatsakytas: kodėl egzilinei vyriausybė nebuvo sudaryta?

Kaip matome iš plačios Jonušausko istorinės studijos, visa kita diplomatinės šefo ir Diplomatinės tarnybos bandytoji strategija, pradedant Tautinio komiteto steigimo mintimi ir baigiant nepavydėtinais

Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone reikalų patikėtinis dr. Stasys A. Bačkis. Iš knygos *Likimo vedami*...

Lietuvos ambasadorius Stasys Lozoraitis, Jaunesnysis.

bandymais kaip nors veikti su Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto, reikiamų rezultatų nedavė. Ir tas pats Tautinis komitetas baigėsi, iš vietos nepajudėjęs. Užleisdama kitiems tiesioginį vadovavimą politiniam darbui, Diplomatinė tarnyba, diplomatinės šefo Stanislovo Lozoraitio dėka, galbūt išvengė triukšmo ir kivirčių, tačiau neturėjo paleisti iš rankų vadžių, kurios jam buvo prezidento patikėtos. Tarnyba mums reikėjo sutelkti gerą darbščių ir gabių asmenų. Peršasi pilka mintis, jog atsakingiausi asmenys ateities vizijos neturėjo. Todėl nebuvo kiekiau svarstytas ir egzilinės vyriausybės sudarymas. Užsienio politikoje truko agresyvumo, kad ir aksominio. Nebuvo mums žinomas joks konkretus planas ieškoti būdų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, galvoti, kas bus po dvidešimt ar po pusės šimto metų. Pasyvi fizinio išlikimo taktika ateities perspektyvų neskaidrino. Noras tik išsilaikyti, prailginti savo egzistenciją, diplomatinės gretoms retėjant, vedė į natūralių institucijų nykimą. Ją palaikė tik „atsildyti“ lietu-

vių ir latvių doleriai. Neapsiprato tik išėjimo lietuviai, norėję matyti mūsų valstybės atstovybę išėjimoje gyvą ir veiksmingą. Tam tikru laiku, aš net drįsau svajoti apie visuotinį tremties ir išėjimo seimą, kaip pagrindinę nuolatino laisvinimosi instituciją. Koks tai būtų buvęs talkininkas egzilinei vyriausybei...

Tai asmeninės pastabos, kurias naujai išaukė L. Jonušausko istorinė Kybartų aktų analizė. Šiuose tyrinėjimuose, lygiai kaip ir ilgoje LDT — VLIKo abejotinos sandraugos istorijoje, autorius yra nuoseklus, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška Balutis, logiškas, nevengiantis daryti savo išvadų. Knygoje kiek išryškėjo ir atskirų diplomatinės tarnybos gretoms plesti, kur autorius pateikia porą brožu. Iškyla kontrastingi diplomatinės tipai: Lozoraitis — protingas ir santūrus, temperamentingas Škirpa, reljefiška

Giedrė Žumbakienė. „Saulės artumoje 3“.

G. Žumbakienės kūrybos trauka

Yra dailininkų, kurių kūryba traukte traukia vėl ir vėl prie jos sugrįžti. Šiame kompiuterių technikos pasaulyje dailininkės Giedrės Žumbakienės meną pasiūlyti labai lengva: atsivėręs virtualmuseum.us Giedrė Žumbakienės grafikos menas, gali grožėtis 12 rinkinių paveikslų, monotipijų ir 7 emalės kūrinių, ten surasi daug tikslios informacijos. Tik prisiminusi šviesių, skaidrių tonų originalios grafikos subtilumą, motyvų poeziją, sukurta iš gamtos grožio paslapties ir minties gilumo, kyla noras tuos kūrinius pamatyti parodoje. Tokia, suteikianti progą dar kartą pasidžiaugti geriausią įvairiausių laikotarpių grafikos kūryba, apžvalginę autorinė paroda bus atidaryta rugsėjo 26 d., penktadienį, 7:30 val. vakaro, M. K. Čiurlionio galerijoje Jaunimo centre, Čikagoje.

Išvydus Giedrės paveikslus, monotipijas, visada kyla mintis, kas atvėrė tas skaidrias besimainančias, persiūviančias gilumines erdves, kas taip traukia žvilgsnį gilyn, kas sustabdo? Pažvelkime kokia svarbi, asmeniškai yra paveiksle linija, suartinanti raštą ir piešinį, kaip tiksliai ir kruopščiai išraižytas augalo motyvas, fiksuojantis jo buvimą, minties kelią į būties ir nebūties esmės supratimą – gamtą. Gamta dailininkei tai simbolių, metaforų sistema, tai galimybė išreikšti mąstymą apie reikšminius ir kasdienius dalykus, būdas pavilioti širdį prie nujauciamo grožio, atverti sėklą ir akis. Ar ją domina neskubus, bet neuišstantis, gyvybės rato judėjimo ritmas, papildant paveikslą plokštumoje daugybę saulės ar jos atspindžių, ar ramus džiaugsmingas, tyras grožėjimasis sauletekio akimirkomis, erdves gilumos įvairovė.

Grafikos lakštai, kuriuose gyvenimiškojo realybės turinio kaip ir nesurasi, veda į menininkės jausmų pasaulį: paveikslai, kaip ir artima širdžiai poezija – perskaicius posmą, pajunti gera maudulį pasidžiaugimo ir tas jausmas pripildo bei pasilekia tavyje. Palapsnui jos paveiksluose

skleidžiasi turtinga gamtos elementų, formų, abstrakčių paviršių plastika, erdvės žaismė išnyra skrendantys, sklendantys paukščiai, tarp jų prasišviečia saulės, mėnulio pjautuvai. Giedrės darbų koloritas, jungiasi skaidrios spalvos, subtilūs mėlynai, žalsvi, žydri, rausvi tonai, atspalvių niuansai, ramybė, o čia pat ryškus krentantis saulės spindulys keičia ritmą ir iššaukia nepaprastą staigmenos efektą. Dailininkė, meistriškai įvaldžiusi grafikos techniką, neatsisako koliažo ar ansambliu žvilgsnį galimybių, renkasi netikėčiausius dažus, tačiau jos paveiksluose nėra dirbtinio montažo ar tokio, dabar taip madingo, vaizdinių bei idėjų citavimo. Unikali spausdinimo technika, ant specialaus popieriaus naudojant specialius rašalus leidžia atverti tas skaidrias, besimainančias, persiūviančias gilumines erdves, išsakyti žmogaus dvasinių būsenų dinamizmą, vitališkumą.

Autorinėje parodoje, tikiu, išryškės kūrinių kelio eiga, nes pati dailininkė daro stiprią atranką, tiksliai žinodama, kaip sujungti visų laikotarpių išėjimus į vieną bendrą visumą: reikšmingus, iškalbingus jaunystės atkaklaus grožio siekius su didesniu materialiu motyvų filosofinių minties objektų link, surandant skaidrias atviras spalvas ir šviesą, kaip erdvę atveriančią priemonę.

Dailininkė Giedrė Žumbakienė priklauso grafikų kartai, subrendusiai pokario metais Amerikoje. Viena žinomiausių, originaliausių Amerikos lietuvių spalvotosios grafikos kūrėjų gimė Lietuvoje. Nuo 1949 metų gyvenanti Čikagoje, mokslą, studijas tvirtai susiejo su menu – grafika, tapyba, emale, tai priemonės išreikšti savas vizijas, (St. Xavier College bakalauro laipsnis, vėliau Čikagos Meno institutas ir 1976 m. magistro laipsnis Northwestern universitete). Nuo 1982 m. dalyvauja grupinėse, kvietinėse, atrankinėse, valstybinėse parodose, svarbiausiųjų suskaičiuojant apie 50; suruošta per

Giedrė Žumbakienė. „Jupiterio mėnuliai 1“.

Giedrė Žumbakienė. „Erdvė“.

10 autorių, kūrybą pristatant Amerikos, Kanados, Lietuvos muziejuose bei galerijose. Nors jos kūryba plačiai paplitusi Amerikoje ir ji dažnesnis svečias amerikiečių nei lietuviškosiose galerijose, nors jos darbai puošia universitetų, didelių bendrovių, privačių kolekcionierių rinkinius, dailininkė sakosi, kad jos kūrybos pristatymas Lietuvoje buvusi aukščiausia pasiekimo viršūnė: pokario metais iš Lietuvos išvykusi mergaitė, sugrįžusi jau profesionali originali menininkė įsilietė į savosios tautos kultūrą. Po parodos Lietuvos dailės muziejuje tapytojas niu-jorkietis Kęstutis Zapkus, kalbedamas apie dailininkės kūrybą: „Senoviniuose mėnuliuose“ atsiminimus ir fantaziją keistai jungia opalo

spalvos. Man labai graži ta auksinė rusva spalva, ir tas daug šviesesnis jos tonas. Sakytum, fantazijos ar sapno skraistė, kuri man primena poetinį ryšį su gamta. Šiek tiek nostalgikiška. Tai nėra gamtos kopijavimas ar interpretacija, tai visatos apmąstymas, fantazijos, o gal atminčių reginiai. Ir koks jų ryšys!“.

M. K. Čiurlionio galerijoje prasideda parodų sezonas ir vėl parodos keis viena kita. Pirmoji retrospektyvinė dailininkės Giedrės Žumbakienės rugsėjo 26-osios vakara. Kvietiamie visus meno mylėtojus vėl į būrį; visus pasitiks DePaul universiteto studentų muzikos ansamblis „Baltic Asteroids“.

Laima Krivickienė

Muzikinis reveransas

Tik šią vasarą restauruoti ir duris atvėrė, Kauno Prezidentūros rūmai jau pateikė paraišką tapti dar viena miesto kultūros vyksmo erdve. Rugsėjo 7 dieną Prezidentūroje prasidėjo klasikinės muzikos koncertų ciklas „Kultūra – moralinis diplomatinis argumentas“, kuriame bus pagerbti Lietuvos ir užsienio diplomatai, puoselėję mūsų šalies kultūrą.

Pirmasis koncertas skirtas diplomato Stasio Backio ir Juozo Urbšio atminimui. Austrų ir lietuvių kompozitorių kūrinius atliko vargonininkė Dalia Jatautaitė, dainininkė Kristina Siurbytė, styginių trio Kristina Domarkienė, Barbora Domarkaitė-Armonienė ir Jonas Armonas. Be honoraro koncertavę, atlikėjai pademonstravo pagarbą ir diplomatom, ir prasmingo koncertų ciklo

idėjai. Austrų kompozitorių muziką pasirinkta dėl kelių priežasčių. Šią šalį savo kalbose dažnai minėdavo J. Urbšys, teikdaves, kad Lietuva ir Austrija yra panašaus likimo. Šis iškilusis diplomatas labai mėgo vargonų muziką, o vargonininkė D. Jatautaitė yra Graco muzikos universiteto Austrijoje magistrė.

Pirmasis koncertas Prezidentūros priėmimo salėje sukurė, pasak šio ciklo sumanytojo Romualdo Norkaus, „gražų anšlagėlį“. Tarp svečių buvo matyti prezidento Rolando Pakso patarėjai Dalia Kutraitė, Jonas Ragauskas, buvęs užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas, mūsų šalies ambasadoriumi Čekijoje dirbęs kardiologas Jurgis Bredikis, ambasadoriumi Danijoje dirbęs prof. Raimundas Jasinevičius.

Šešios dienos dokumentų labirintuose

Dr. Juozas Skirius

Grazioje Connecticut valstijos Putnamo gyvenvietėje gyvuoja vienas iš nedaugelio JAV lietuvių kultūros istorijos židinių — Amerikos lietuvių kultūros archyvas labai gražiu sutrumpintu pavadinimu — ALKA. Tokiu pavadinimu senovės lietuvių vadindavo šventą vietą. Jei archyvo pavadinimas yra tik sutapimas su senoviniu pavadinimu, tai nieko tokio, nes išsilavinusiam žmogui bibliotekos, muziejai ir archyvai buvo, yra ir bus mokslo šventovės. Taigi Amerikos lietuvių kultūros archyvas Putname iš tiesų vertas šio švento ir garbingo pavadinimo.

Lietuvių išeivija yra pakankamai gerai susipažinusi su archyvo ALKA atsiradimo, kūrimosi istorija, su jos pradininko prelato Pranciškaus Mykolo Juro veikla ir pastangomis išsaugoti išeivijos kultūrinį palikimą. To, deja, kol kas negalime pasakyti apie Lietuvos gyventojus, kuriems tokio pobūdžio informacija, dėl patį įvairiausių priežasčių, yra labai retai pateikiama. O jeigu ir pateikiama, tai gana skurdžiai. Pirmiausia Lietuvos gyventojams Putnamas ir ALKA beveik nežinomi, nes yra įsikūrę gana atokiai nuo pagrindinių lietuviškų centrų ir didžiųjų JAV miestų. Todėl retas, atvykęs iš Lietuvos, gali čia užsukti. Net ir Lietuvos istorikams tenka apgailestauti, kad tai yra dar beveik „neprieinama“ vietovė. Man pačiam, tik trečią kartą atvykus į JAV moksliniais tikslais, pavyko apsilankyti Putname ir padirbti archyve, susipažinti, dokumentų fondais ir parinkti medžiagos savo moksliniams tyrimams. Jau ir anksčiau buvau girdėjęs apie šį JAV lietuvių kultūros centrą, rinkau medžiagą apie jį, norėdamas daugiau sužinoti, kas tai per įstaiga, ką ji turi sukaupusi, kokias vertybes saugo. Su

Prieš kelionę neakivaizdžiai (telefonu ir faksu) teko susipažinti su archyvo direktorių valdybos pirmininku, diplomatu inžinieriumi Juozu Rygeliu, kuris, mano džiaugsmui, pritarė apsilankymui jo valdose. Negana to, Juozas su žmona Aldona atvyko į Providence oro uostą manęs sutikti ir višas 6 dienas Putname buvau šios nuosirdžios šeimos globamas.

Savaitės išpūdzius sustiprino nuostabūs lietuviški pusryčiai, pietūs ir vakarienė Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos moterų vienuolijoje. Su vietinėmis seselėmis prie bendro stalo dalijomės ne tik maistu, bet ir gera nuotaika, draugiškais pokalbiais. Pajukojusi keletą valandų, provinciole seselė Paulė man aprodė vienuolijos patalpas, valdas, gausią ir labai tvarkingą vienuolijos biblioteką.

Didžiausias mano dėmesys vis dėlto kryo į ALKA dokumentų fondus, nors čia yra didžiulė biblioteka ir turtingas muziejus. Istorinę reikšmę turintys dokumentai tvarkingai saugomi didžiuliam rūsyje, geležinėse ar paprastose spintose, atskirai įrengtuose kambariuose. Pagal negalutinį dokumentinių rinkinių sąrašą, archyve yra 87 teminiai ar asmeniniai fondai, kur mano gali būti apie 0.5 milijono dokumentų. Visa bėda, kad čia labai trūksta talkininkų, kurie galėtų dabar gulintose dokumentus dėžėse ir spintose suskirstyti pagal temas, užvesti atskiroms temoms bylas, dokumentus ir bylas sunumeruoti, parengti aprašus. Tai būtų didelė nauda ALKA darbuotojams ir ypač tyrinėtojų, nes tuomet paaiškėtų, kokie lobiai yra saugomi archyve.

Per šešias dienas pamėginau giliau patyrinėti du fondus: Lietuvos generalinio konsulato Niujorke ir Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos dokumentus. Konsulato dokumentinė medžiaga atskirame kambarėlyje sudėta į daugiau kaip 20 dėžių bei vieną metalinę spintą su stalčiu. Dauguma dokumentų susiję su įvykiais iki 1945 metų, o pagal tematiką — daugiausia yra palikimų bylos. Pradėjus peržiūrėti dėžes (kai kurios buvo dar net neatidarytos), paaiškėjo, kad yra Amerikos lietuvių ekonominio centro 1930–1940 metais veikimo dokumentų išsamus rinkinys, net sukaupiti dokumentai apie atskirus JAV lietuvių Prekybos rūmus stambesnėse lietuvių kolonijose. Labai vertinga medžiaga — informatyvaus pobūdžio pranešimai —

telegramos iš Lietuvos 1936–1940 metais, kurios parodo, kad lietuvių diplomatai Amerikoje gerai žinojo, kas dedasi Lietuvoje. Istorikų dėmesio verta stambi byla, kurioje surinkta dokumentinė ir spaudos medžiaga apie prezidento A. Smetonos atvykimą į JAV, jo sutikimą bei gyvenimą ir veiklą Amerikoje. Taip pat išlikę konsulato susirašinėjimo su JAV lietuvių organizacijomis dokumentai, autentiški raštai, kurių didžiosios dalys nuorašų kituose archyvuose nepavyko užtikti. Dėžėse pavyko rasti mūsų diplomato J. Bielskio, P. Dauzvardžio, J. Kajecko asmenines bylas bei surinktą medžiagą net dviejose dėžėse apie Simą Kudirką. Atskirai spintoje Nr. 37 konsulatui priklausanči medžiaga sugulė į 9 bylas bendra tematika „Amerikos lietuvių Pramonės ir prekybos tarybos 1920–1921 metais dokumentai“.

Geležinėje spintoje Nr. 40, pradėjus peržiūrėti ir delioti į bylas Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos palaidus dokumentus (pavyko sudaryti 48 bylas), pasipylė pati įvairiausia ir be galo idomi medžiaga. Pavyzdžiui, Amerikos lietuvių katalikų Tautos fondo finansiniai dokumentai 1918–1926 metais (5,6,36,37,38 bylos), žinomo JAV lietuvių veikėjo Leonardo Šimučio dokumentai, susirašinėjimas. Čia atkreiptinas dėmesys į originalius laiškus, gautus iš J. Laučkos, J. Končiaus, Lietuvos pasiuntinio P. Žadeikio ir kitų. Laiškuose ir oficialiuose raštuose atsispindi išeivijos politinės organizacijos — Amerikos Lietuvių tarybos — susikūrimo ištakos, eiga, ideologinių srovių ir grupių santykiai bei pozicijos. Pavyko rasti originalių S. Šalkauskio, V. Mykoliaičio-Putino, P. Pakarklio dokumentų — prašymų gauti stipendiją iš ALRKF Tautos fondo. Sudarytos atskiros ALRKF veikėjų — kunigo Ig. Albalavicius, kunigo J. J. Jakaitis, kunigo A. Kulvinskio — bylos.

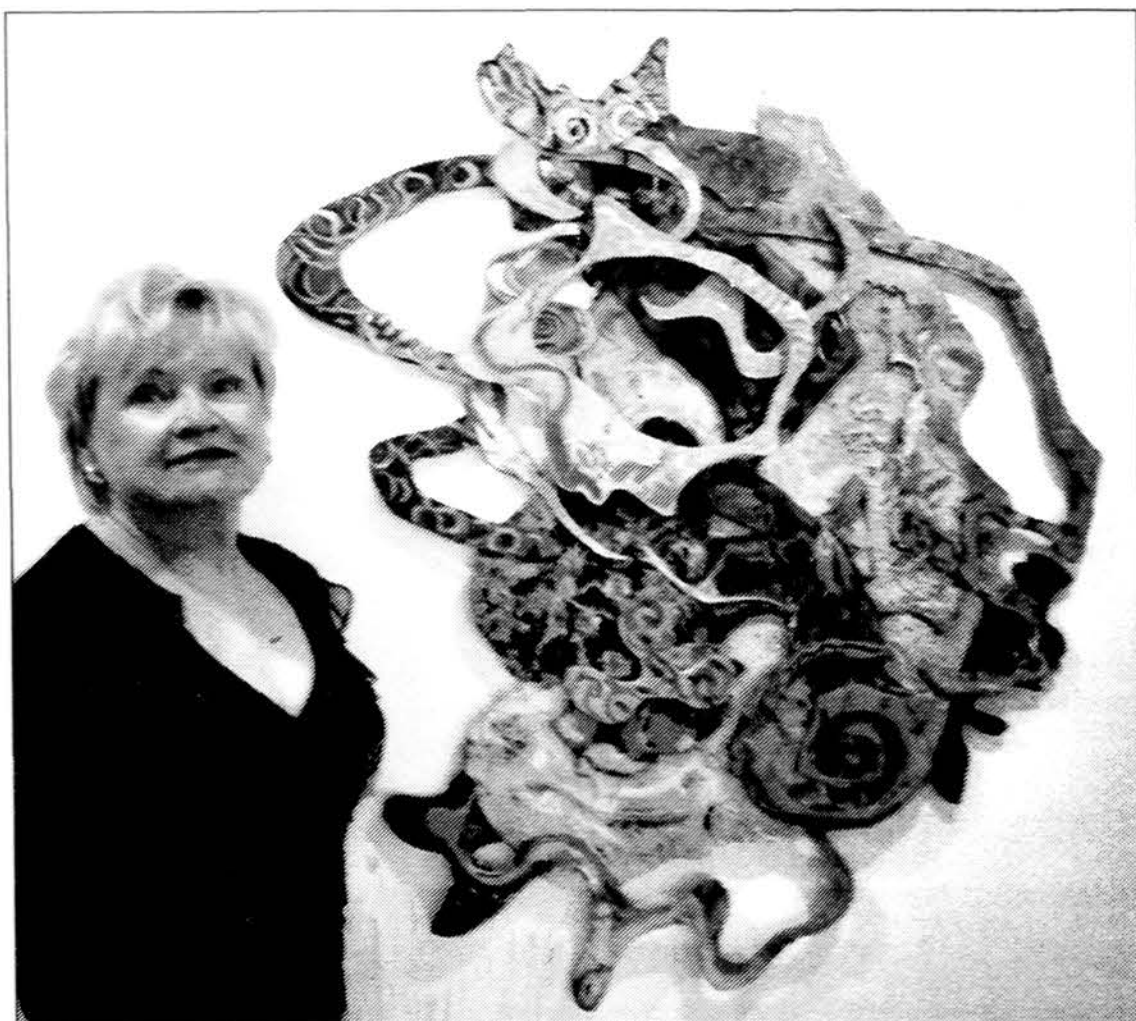
ALKA gali didžiulius gausius VLIK, Tautos fondo, Amerikos vėty, ateitinkų, skautų ir BALF dokumentų rinkinius. Teko matyti Bostono lietuvių organizacijų veiklos XX a. pradžios protokolus. Čia saugomi Darbininkų, Keleivių ir Amerikos lietuvių redakcijų archyvai. Lietuvos diplomatijos istoriką pirmiausia domintų buvusio garbės konsulo Bostone Antano Šalnos ir jo žmonos Zuzanos asmeninės archyvas, sudėtas ne tik dviejose didelėse geležinėse spintose, bet ir dėžėse ant spintų.

Nukelta į 3 psl.

ALKA direktorių valdybos pirmininkas Juozas Rygelis (kairėje) su prof. dr. Juozu Skirium.

Milda Zinevičiūtė

Dail. Danguolė Jurgutienė prie trijų dimensijų konstrukcijos „Džiaugsmas“ iš ciklo „Jubiliejus 750“.

Laikas — upė be krantų

Š.m. spalio 11 d. Balzeko Lietuvos kultūros muziejuje, Čikagoje, atidaroma dail. Danguolės Jurgutienės autorinė paroda, skirta Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui paminėti. Tai bus dar vienas gražus indėlis į jubiliejaus aruodą. Dailininkė eksponuos apie trisdešimt meno kūrinių: tapybą, mišrios technikos darbus, dažytas sienas, skulptūras ir specialiai sukurta „Jubiliejaus“ ciklą.

Danguolė Jurgutienė gyvena ir kuria West Bloomfield mieste, Michigan valstijoje. Gimusi Lietuvoje, Akmenėje, augo Šiauliuose. Tėvams karo metu pasitraukus į Vokietiją, mokėsi Miunchene, o gimnaziją baigė jau šioje Atlanto pusėje — Detroit, MI.

Tėvų patariama, pasirinko studijuoti farmaciją. Gal ir būtų pasilikusi šioje profesijoje, nes, baigusi mokslus, tuojau gavo darbą vienoje didžiausių Detroito Ford ligoninėje, kur ji buvo pirmoji moteris farmacininkė tarp 48 vyrų.

Bet sielą traukė kūryba. Meno studijas Danguolė tęsė Michigan ir Londono (Anglija) universitetuose. Po skaudžios asmeninės tragedijos, mirus sūneliui Dariui, talentas galutinai išsiveržė į paviršių — kūryba jai padėjo užpildyti skausmingą spragą.

Kūrybinės brandos raida vedė savitu, be nuolaidžiavimų madai ar autoritetui, keliu. Menininkė tolsta nuo realistinės tapybos, pasineria į spalvų ir linijų verpimą, abstraktius gamtos įvaizdžius, erdvių ir spalvų jūrų gelmes, į vaizduotes išrastas gamtovaizdus. Žmonijos simbolių simbolizė — apskritimas, sfera (amžinybė, dievybė), spiralė (išėjimas) ar riestas begalybės simbolis — neatskiriama jos paveikslų dalis. Linijai skiriama ypatinga vieta: drąsiai, vingiuojanti, ar plona, jau trijų grakščiai papildo spalvinę kompoziciją.

Darbu ciklas, sukurta karaliaus Mindaugo jubiliejui, pinasi su amžių mistika, vingiais. Tvirti paslaptingų karzygių (o gal dievų ar vaidilų) siluetai, paslaptinga šviesa spindinti karūna paklūsta meno kūrimo tvarkai, nenu-

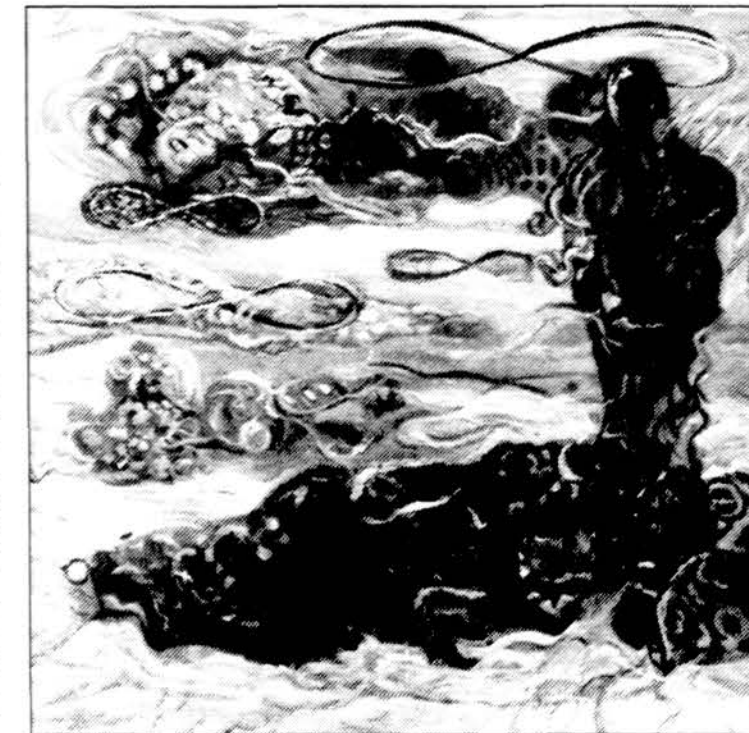
slysdama į sentimentalumą.

Danguolė Jurgutienė — medituojanti menininkė, mąstanti abstrakcijomis, filosofinėmis kategorijomis, atsiskiusi kamerinės ar dekoratyvinės plastikos kūrimo. Dailininkės tapyba, be kita ko, labai patraukli akiai. Ja galima mėgautis, ne tik nardant glotniu paviršiumi, bet dinamiškų linijų kaita, spalvų mistika, Anglijoje, Lietuvoje, Vokietijoje ir Japonijoje.

Danguolės Jurgutienės parodas rasime ir leidiniuose — enciklopedijose: *Who's Who of American Women*, *Marquis Millennium Edition*; net trijose meno knygos *Artistic Touch*, C. Unwin išleistose 1995, 1997, 1999 m., išspausdinta spalvotų paveikslų reprodukcijų, o lietuvių leidiniuose: *Lithuanian Artists in North America* (A. Kezys), *Lithuanian Art* (A. Kezys) 1989, 1990, 1992; viršelis bei iliustracijos rašytojo Vytauto Alanto knygoms *Gelmių balsai* ir *Paversmiai*, knygai *Lithuanians in USA* (Vilnius).

„Laikas — upė be krantų“ parodos atidarymas įvyks spalio 11 d., 7–9 val. vak. Dailininkės kūrybos charakteristika ir įdomybės apibūdins fotomenininkas Algimantas Kezys. Graži, turtinga paroda, nauji autorės darbai pradiuogins žiūrovą ir bus tinkama užsklanda Mindaugo karūnavimo jubiliejaus renginiams.

Adolfas Burakauskas

Danguolė Jurgutienė. „Amžinybė“. Iš ciklo „Jubiliejus 750“. Mišri technika ant drobės.

Šių metų rugpjūčio mėnesį į Druskininkuose rengtą tarptautinį konkursą „Muzika be sienų“ susirinko gabiausi pianistai, atlikėjai iš Danijos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, kitų šalių ir, žinoma, iš Lietuvos. M. K. Čiurlionio namuose dešimt dienų skambėjo jaunųjų atlikėjų nuostabi muzika. O kai jaunutis, vos 23 metų sulaukęs, pianistas kaudietis Edvinas Minkštimas fortepijonu baigė J. Brahms „Variacijas Paganini tema“, pasipylė publikos karščiausi plojimai, susižavėjimo žodžiai. Už geriausią, talentingą atlikimą konkurso vertinimo komisija nutarė E. Minkštimui paskirti „Grand Prix“.

Tai jau antras šio talentingo atlikėjo „Grand Prix“. Pernai tokiam pat konkurse jis laimėjo pirmąjį apdovanojimą. O laimėti du tokie prizai atlikėjui suteikia teisę dalyvauti neeiliniame, aukšto lygio koncerte, kuris numatomas šių metų spalio mėnesio pabaigoje Vašingtone, — paaiškino konkurso rengėjai.

Fortepionu pradėjau groti būdamas ketverių, o pats komponuoti, kurti muziką — šešerių metų amžiaus, — užklaustas apie savo muzikinės veiklos pradžią pasakė E. Minkštimas.

Pirmieji jo mokytojai Kauno J. Naujalo vardo menų gimnazijoje — T. Muraško, A. Kubiliūnas. Sekmingai baigęs šią mokyklą, E. Minkštimas įstojo į Lietuvos Muzikos akademiją, į daug talentingų lietuvių atlikėjų išugdžiusios prof. V. Vitaitės fortepiono, o vėliau — į prof. V. Barkausko kompozicijos klases.

Zigfrydo Kalvaičio archyvas

Lietuvos literatūros ir meno archyvas papildė iš Švedijos gautais mokslininko, lietuvių kalbos tyrinėtojo ir runų rašto šifruotojo Zigfrydo Kalvaičio dokumentais.

Kaip pranešė Lietuvos literatūros ir meno archyvas, Z. Kalvaitis (1921–1997) mokėsi Šveikšnos Saulės gimnazijoje ir Vytauto Didžiojo gimnazijoje Klaipėdoje, studijavo technologiją Karaliaučiuje.

Besibaigiant Atrajam pasauliniam karui, Z. Kalvaitis pasitraukė į Švediją, dirbo fabrike, vėliau įsigijo savo fabriką, tačiau visas mintis, laisvalaikį ir lėšas Z. Kalvaitis paskyrė lietuvių kalbos kilmės

Talentingą muzikantą Vilniaus profesorius paragino sustoti pusiauakelėje, mokyti, lavintis toliau. Tad nuo 2001 metų rudens jis ėmė studijuoti Paryžiaus Nacionalinės konservatorijos aspirantūroje, prof. M. Beroff klaseje. Ją sėkmingai baigė.

Jau studijuodamas konservatorijoje, tapęs aspirantu, E. Minkštimas dalyvavo meistriskumo konkursuose bei atvirose klasėse, vedamose žymių pianistų ir pedagogų: V. Ashkenazy, E. P. Axenfeld, N. Petrov, J. Lowenthal, Y. Beret. 1988 m. jaunas pianistas tapo Lietuvoje surengto B. Dvariono konkurso, o 1992 bei 1994 metais — atitinkamai pirmojo ir antrojo tarptautinio to paties pavadinimo konkursų laureatu.

Negana to! Sėkmė jaunąjį talentą lydėjo ir toliau. E. Minkštimas buvo apdovanotas laureato medaliu bei diplomu 1992 metų pirmajame tarptautiniame P. Čaikovskij jaunųjų muzikų konkurse Maskvoje. Dar po kelerių atklaus darbo, lavinimosi metų jis laimėjo tarptautinį pianistų konkursą Kanadoje, o po kelerių metų jaunas lietuvis pianistas vėl buvo pripažintas nugalėtoju tarptautiniame Europos konkurse „Pianismo dienos Prancūzijoje“.

Dabar E. Minkštimas jau kviečiamas atlikti į svarbius recitalius, garsias pasaulio scenas. Pakanka pasakyti, jog 2001 metais jis koncertavo Didžiosios Britanijos sostinėje Londono princui Charles, buvo pakviestas koncertuoti Didžiojoje Britanijoje. Talentingas lietuvis pianistas taip pat su-

rengė recitalius Baltarusijoje, Čekijoje, Danijoje, JAV, Kanadoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Rusijoje. E. Minkštimas net penkis kartus yra laimėjęs atrankos konkursus dėl teisės groti solistu su Lietuvos Filharmonijos orkestru. Be to, E. Minkštimas yra grojęs su kitais svarbiausiais orkestrais tiek Lietuvoje, tiek ir Prancūzijoje, Vengrijoje, Kanadoje. O šiemet pianistas ypač sėkmingai koncertavo prestižinėje Coran Gallery salėje, esančioje Baltųjų Rūmų kaimynystėje Vašingtone.

Siemet atostogaudamas Lietuvoje, E. Minkštimas neatsisakė kvietimų pagroti ir mažiausiose savo Tėvynės mies-

teliuose. Jis sėdo prie fortepiono vasarą Kražiuose surengtame sakralinės muzikos festivalyje, nuostabiai atlikęs M. K. Čiurlionio „Tris preliudus viena tema“, Cl. Debussy „Atspindžiai“ (pirmą knygą), J. Brahms „Trys intermeccos“, lietuvis kompozitorės J. Baltramiejūnaitės dvi pjeses „Ryto ragas“, kitus kūrinius.

Didelį žingsnį E. Minkštimas žengė neseniai — įstojo į žymiausios pasaulyje New York Juilliard mokyklos magistrantūrą. Tiesa, trūksta lėšų. Talentingas pianistas tikisi paramos iš fondų ir mecenatų.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Pianistas Edvinas Minkštimas.

A. Žižiūno nuotrauka.

Šešios dienos archyvuose...

Atkelta iš 2 psl.

Taip pat dėmesio susilauktų buvusios Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos darbuotojos Magdalenos Avietėnaitės medžiaga. Archyve galima rasti ir buvusio diplomato Stasio A. Bačkio dokumentus. Išskirtinę vietą gali užimti JAV lietuvių liberaliosios krypties veikėjo Juozo O. Širvydo ir jo sūnaus rašytojo Vytauto Širvydo dokumentai, raštai, spaudos iškarpos, sukrautos dviejose didelėse spintose. Jau baigiamas tvarkyti gausus istoriko, politologo profesorius Vytauto Vardžio asmeninis archyvas. Savo eilės laukia istorikų A. Kučo, P. Čepėno, kunigo S. Ylos, J. Gimbuto ir A. Gustaičio sukaupta medžiaga. Visai atsitiktinai pavyko užtikti Šveicarijos lietuvių veikėjo Pirmojo pasaulinio karo metais kunigo Antano Viskanto dienoraštį, apimančią 1906–1934 metus. Reikia tikėtis, kad jame fiksuojama medžiaga padės paaiškinti ir patikslinti ne vieną faktą Lietuvos nepriklausomybės genėzės laikotarpyje.

Atskirai reikia kalbėti apie kunigų — J. Balkūno, P. Juro, V. Cukuro, R. Krasausko, V. Balčiūno, J. Švagzdžio, M. Vaitkaus, J. Končiaus ir kitų — asmeninius archyvus, kurie dar atskleis ne vieną atradimą. Yra žinoma, kad šviesesni kunigai saugojo lietuviško veikimo dokumentus, rinko juos kitose parapijose ir panašiai.

Pastebėjau ir atskirų parapijų nedidelių fondelių, organizacijos Kunigų vienybės bei katalikų įvairių šalpos fondų dokumentus. Atkreipiau dėmesį į sudėtas kampe kelias dešimtis neseniai atvežtų iš New York dežių su užrašu Lietuvių informacijos centro archyvas. Istorikai, kurie tyrinė JAV lietuvių propagandinę veiklą nuo 1941 metų, be šios medžiagos ne-

galės apsieiti. Būtų galima ir vardinėti, kas yra saugoma bei prižiūrima. Kaip minėjau J. Rygelis, archyvas nuolat papildomas naujais dokumentais. Labai gerai, kad yra tokia įstaiiga, kur galima atvežti senus organizacijos veikimo dokumentus, kur JAV ir Kanados lietuvių veikėjai gali perduoti savo asmeninius archyvus. ALKA reikalinga ne tik tyrinėtojų, bet ir pačių išeivijai, kuri galėtų daugiau dėmesio kreipti ir paremti šį išeivijos istorijos saugotoją. Reikia stebėtis tomis negausiomis savanorių pajėgomis, kurios talkina archyvu: paremia aukomis, atvyksta padirbėti dokumentų fonduose ir bibliotekoje. Pavyzdžiui, tą savaitę, kai aš darbausiu joje, iš Bostono vienai dienai atvyko dr. Stasys Goštautas, kuris tvarko prof. V. Vardžio fondo dokumentus. Tokių talikinių kartais atsiranda, jiems iš tiesų galima dėkoti, bet iš esmės darbai gali pajudėti tik tada, kai prie darbo archyve ilgesniam laikui sės keli profesionalūs žmonės. Bet tam, suprantama, reikalingi pinigai, kuriuos vargiai ar suras direktoratas. Apčiuopiamą paramą tokiems kultūros centrums galėtų suteikti Lietuvių fondas, kuris dabartiniu laikotarpiu turėtų labiau orientuotis į savos išeivijos reikalus, ypač į jos istorinį palikimą: išeivijos organizacijų ir jų veikėjų dokumentų surinkimą bei pristatymą į archyvus, patį archyvų tvarkymą, dokumentų ir senosios periodikos restauravimą, studijų išeivijos klausimais rengimą ir publikavimą, dokumentų rinkinių sudarymą bei skelbimą ir panašiai. Visa tai labai svarbu, nes tik taip bus galima įamžinti išeivijos veikimą, išeivijos ryšį su Lietuva, išeivijos nuopelnus savo senajai tėvynei.

(BNS)

Leidiniai

Knyga apie išeivijos daile

1931 m., po sėkmingų lietuvių tautinio meno parodų Skandinavijos šalyse, Malmėje išleistas gausiai iliustruotas leidinys *Litauens Konst*. „Gavau gražią knygą apie Lietuvos meną ir prašau priimti mano širdingus linkėjimus ir padėką už šią knygos rinkos puošmeną“, — rašė S. Eriksonas knygos sudarytoji profesorius P. Galaunė. Knyga ne tik reprezentavo tolimos šalies liaudies meną, bet ir išskleikė kai kuriuos šio meno probleminius aspektus. Panašūs momentai inicijavo ir 2003 m. Vilniuje išleistas knygos *Išeivijos daile* (Sudarytojos dr. I. Korsakaitė ir dr. L. Laučkaitė) pasirodymą. Straipsnių autoriai — S. Goštautas, G. Kazokienė, L. Laučkaitė, I. Korsakaitė, V. Liutkus, E. Lubyte savo darbuose nagrinėja pasaulio išsibarsčiusių lietuvių kūrėjų, paliečia Lietuvos ir užsienio lietuvių dailės tradiciumo ir tapatumo klausimus, integruojantis išeivijos dailės rinkinius. Emigrantų kūrybos parodos pradėtos rengti nuo 1969 metų Vilniuje ir Kaune, kur žiūrovai galėjo susipažinti su V. Vizgirdos, V. Igno, A. Krivicko, V. Jonyno, M. B. Stankūnienės, V. Petračiūnaitės ir daugelio kitų kūrėjų. Kad užsienyje gyvenančių lietuvių darbai pasiektų tėvynę, rūpinosi ne tik patys dailininkai bei jų artimieji, bet ir Lietuvos fondai, Lietuvos dailės muziejus Leontio, M. K. Čiurlionio galerija Čikagoje, pavieniai asme-

nys — M. B. Stankūnienė, G. Kazokienė, B. Vasaris, A. Valiuvienė, M. Galdikienė, V. Dargužas ir kiti. Po nepriklausomybės atgavimo išeivijos dailė pasklido ne tik Lietuvos dailės ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, bet ir Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Plungeje, Telšiuose, Marijampolėje, Vilkaviškyje, Kėdainiuose. 1996 m. atvėrė duris V. K. Jonyno galerija Druskininkuose, 1999 m. A. Mončio muziejus Palangoje, 1998 m. — K. Varnelio namai Vilniuje su kolekcinėmis vertybėmis ir autorius kūrėjų. 1999 m. Kauno paveikslų galerijoje atidaryta nuolatinė išeivijos dailės ekspozicija, J. Mačiūno Fluxus kabinetas, rodomi Čikagos M. K. Čiurlionio galerijos dovanotieji rinkiniai. 2001 m. Vilniuje žiūrovus pakvietė Anasztazijos ir Antano Tamošaitių, Klaipėdoje — P. Domšaičio, Kėdainiuose — J. Monkutės-Marks galerijos.

Integruojantis užsienio lietuvių kūrėjų Lietuva, didėja ir informacijos reikmė. Sovietmečiu užsienyje išleisti leidiniai apie lietuvių išeivijos dailę Lietuvą pasiekdavo labai sunkiai. Puikiame popieriuje išleista monografija „Paulius Augustas“, kurios vienintelis egzempliorius pateko į Vilniaus dailės muziejų, albumai apie Telesforą Valių, Adomą Galdiką atrodė kaip stebuklas iš tolimojo Vakarų pasaulio. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus darbuotoja K. Galaunė pasakoja, jog lietuviškoji monografija „Adomas Galdikas“, skirta profesorius P. Galaunei, adresatą pasiekė tik iš trečio karto, ir tai per rankas. Sunkumų patyrė ir dailininkė M. B. Stankūnienė, siųsdavusi į Lietuvą meno knygas, informacinius leidinius, straipsnius apie lietuvių dailininkus aplankus. Jos dėka daug medžiagos gavo Vilniaus universitetas, M. Mažvydo biblioteka, Lietuvos dailės ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, dailininkės giminės, Vilkaviškio Kraštotyros muziejus. M. B. Stankūnienė finansavo ir Lietuvos dailės muziejaus *Išeivijos dailės rinkinio katalogą*, (Vilnius, 2000), tapusį dokumentine informacine knyga susiduriantiems su užsienio lietuvių daile.

Knyga *Išeivijos daile* Lietuvoje pradėta formuoti nepri-

Iš kairės: Virginija Paplauskienė, Brigita ir Ron Adams, Genovaitė Kazokienė, Skaidra Jaučiūtė, Audrius Žilinskas. Zenono Baltrušio nuotrauka

klausomybės atgavimo pradžioje, 1992–1994 m., tačiau dėl leidybinių, finansinių sunkumų darbas užstotė beveik dešimtmetį. Toks laiko tarpas kultūrinėje raidoje galėjo iš esmės keisti atskirų dailininkų kūrybines tendencijas, todėl atsakyta akademinio chrestomatinio leidinio; o apsisistota ties užsienio lietuvių kūrybos procesais, išryškinant juos pasaulinės dailės plėtroje. Išsiskiria S. Goštauto medžiaga „Nuo Freiburgo iki Soho“, alsuojanti išeivijos dailės procesų autentiškumą. Autorius pastebi, jog, apibūdinant naują meną, nėra nusistovėjusių kriterijų ir, vertindami išeivijos meną menotyrin-

ninkai ir kritikai turės atidžiai atrinkti tai, kas vertinama. „Mūsų daile, kaip ir mūsų raštija, teisė, dabartinė religija, buvo paimta iš svetur. Manys taip: jeigu taip daro prancūzas, vokiečiai, anglos, anksčiau rusas ir lenkas, tai bus gerai ir lietuviui. Vis dėl to per šimtmečius kažkaip išliko skirtingi, saviti ir pašėlusiai kūrybingi. Pavartius mūsų šiuolaikinio meno knygas, matyti, kad tarp visų europinių ir amerikinių įtakų kažkur skleidžiasi ir mūsų lietuviškas kūrybingumas, pozityvus ar negatyvus, bet aiškiai matomas“, — rašo autorius. Menotyrininkams Lietuvoje aktualu giliau pažinti

freiburgiškiosios ir amerikietiškosios mokyklos šaknis, nes jos atskirų dailininkų kūrybą veikia skirtingai. Išeivijoje apie lietuvių dailę gausiausiai rašė literatai. Lietuvoje — P. Cvirkas, B. Sruoga, J. Vaičiūnaitė, O. Baliukonė, I. Kostkevičiūtė, S. Geda... Šiaip gi plunksnos broliai Lietuvoje daugiau remiasi dailės vaizdinį panaudojimu kūryboje, o ne jų vertinimu.

Ne mažiau fundamentalus — dr. G. Kazokienės straipsnis apie Australijos dailininkus, formavusius atskirą lietuvių dailės vaizdą užsienyje. Liepos mėnesį G. Kazokienė ir jos šeimos nariams atvykus į Lietuvą, Vilniaus Rotušėje ir

Kauno Maironio literatūros muziejuje iškilmingai pristatyta nauja autorės studija *Lietuviai dailininkai Australijoje* 1990 m. Dr. I. Korsakaitė, paskelbusi apie 150 solidžių dailės straipsnių lietuvių ir užsienio spaudoje, knygų *Gyvybinga grafikos tradicija* (Vilnius, 1970), *Viktoras Petračiūnas, Grafika* (Vilnius, 1998) ir kt. autorė apybraižoje „Lietuvių išeivijos grafika ir tautinis tapatumas“ išsamiai nagrinėja tautinį tradicinę atskirų kūrėjų grafiką kartu sandūroje, nušviečia krikščioniškosios kultūros atspausdintus taškus, tautosakos ryšio sąveiką, įžangoje apibendrina knygos koncepciją, remiasi T. Valiaus, V. K. Jonyno, P. Augiaus, V. Igno, V. Rato, V. Petračiūnaitės, M. B. Stankūnienės, R. Viesulo, P. Gailiaus ir kitų kuriniais. Studijų apie V. Kairiūkštį, A. Dargį, V. Vizgirdą, A. Mončį autorius, pasaulio žemaičių dailės parodų Plungeje, Telšiuose organizatorius V. Liutkus apybraižoje „Tradicijų tarsi avangardo apsuptyje“ apibūdina, kaip vystėsi tarpukario laikų meninės formos, koks buvo nacionalinės raidos ir naujų tautinių santykių, kokie sąlyčio su XX a. antros pusės pasauline daile taškai. Kiek naujame amplyje pasirodo dr. L. Laučkaitė, Lietuvoje žinoma, kaip istorinės dailės tyrinėtoja, pateikdama mokslininkai pagrįstas, savalaikes, įdomias apybraižas „Lietuviai anapus tradicinio modernizmo“ ir „Jurgio Mačiūno Fluxus“. Į J. Mačiūno sukurtą Fluxus judėjimą, autorė žvel-

gia kaip į charakteringą meno istorijos reiškinį. „Fluxus judėjimui Mačiūnas buvo tai, kas Sergejus Diagilevas XX a. pradžios Rusijos menui, Andre Bretonas siurrealizmui“, — teigia menotyrininkė. Tarpautinės dailės kritikos asociacijos Lietuvos sekcijos prezidentė (1991–1995) E. Lubyte publikacijoje apie išeivijos skulptūrą remiasi tų menininkų kūryba, kurią 1949 m. Julius Greimas apibūdino „kilnaus stiliaus“ sąvoka, o J. Mekas įžvelgė „išgyvenimo tikrumą, nuoširdų santykį su jį supančiu pasauliu“.

Knygos pristatyme Chodkevičių rūmuose Vilniuje jos aktualumą pabrėžė dr. N. Tumėnienė, neseniai išleidusi monografiją *Vytautas Ignas*, knygos formavimo etapus apibūdino apybraižų autoriai. Autorių kolektyvas dėkojo leidinio rėmėjams: Lietuvos kultūros ministerijai, Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, Lietuvos fondui, M. B. Stankūnienėi ir J. G. Stankūnui, JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos pirmininkei M. Remienei, išeivių bendruomenės institucijoms, Lituanistikos tyrimo ir studijų centrui ir visiems, suteikiusiems žinių apie užsienyje gyvenančių lietuvių dailininkų kūrybą. „Tikiu, kad knyga nustos dalinti lietuvių į vietinius ir gyvenančius užsienyje, nes tai yra bendroji mūsų kultūra“, — sakė E. Lubyte. Norėtųsi, kad šis, bendromis pastangomis nuveiktas darbas paskatintų naujiems išeivijos dailės tyrinėjimams.

Vida Mažrimienė

Masinis kapinynas Tuskulėnų dvaro arklidėse

Severinas Vaitiekus. *Tuskulėnai: egzekucijų aukos ir budeliai (1944–1947)*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras ir Valskybės saugumo departamentas. Vilnius, 2002. Dailininkas Alfonsas Žilinskas. Kietais viršeliais, 312 puslapių. Kaina sutartinė.

Visai neseniai „Drauge“ (2003 m. liepos 26 d.) skaitėme Kultūros vertybių apsaugos departamento pranešimą, kad buvusio Tuskulėnų dvaro teritorijoje aptikti dar kelių asmenų palaikai. Jie rasti perlaidojimo koplyčios statybos vietoje. Kaip jau buvo daug anksčiau rašyta, Tuskulėnų dvaro teritorijoje per kasinėjimus 1994–1996 m. buvo rasta 706 žmonių palaikai. Aptikus palaikus, Kultūros vertybių apsaugos departamentas pradėjo pirmą vietos apžiūrą ir nusprendė organizuoti archeologinius tyrimus. Buvusio Tuskulėnų dvaro sodų teritorijoje numatoma įkurti Tuskulėnų rimties parką, kurio pagrindu bus dvaro pastatai ir perlaidojimo koplyčia. Pastarajame bus perlaidoti sovietų saugumo 1944–1947 m. sušaudytų ir toje vietoje užkastų asmenų palaikai.

Čia aptariamą knygą kruopščiai aprašytą sovietinio okupacinio režimo baudžiamąją politiką 1944–1947 metais. Sužinome, kad NKVD–NKGB–MGB buvo Lietuvos gyventojų teroro organizatoriai ir įrankis. Sužinome detales apie specialius teismus okupuotoje Lietuvoje ir apie karo tribunolų mirties buhalteriją.

Pristatomi mirties bausmės skyrimo sovietiniai teisiniai pagrindai. Neapsieita be formalumų, paskelbus mirties bausmės nuosprendį, Ilgo-

kame skyrė aprašytas mirties bausmės vykdymas: organizatoriai, vieta, laikas ir būdai. Pristatoma NKGB–MGB Vilniaus vidaus kabineto, šaudymo kamera ir mirties vykdymo procedūra bei mirties bausmės vykdymo būdai.

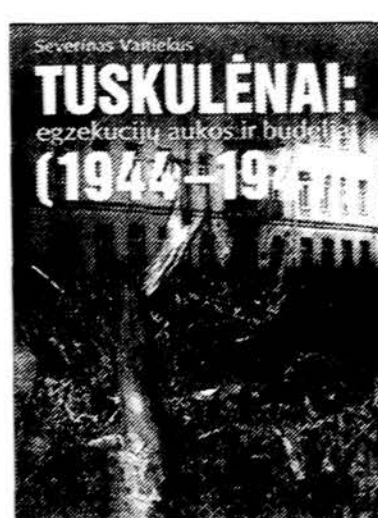
Toliau skaitome apie egzekucijų chronologiją, aukas ir mirtininkų personalijas. Netikėtinais kruopštus mirties bausmės dokumentavimas, paprastai siejamas su nacių praktika. Sužinome, kad Tuskulėnai buvo pasirinkti ne atsitiktinai.

Skyriuose „Egzekucijų dalyviai ir budeliai“ išvardijami pareigūnai, susiję su mirties bausmės vykdymu 1944–1947 m. Taip pat išvardijami karinės prokuratūros atstovai, NKGB–MGB budeliai ir specialioji grupė. Neapsieita ir be nusikaltimų pėdsakų slėpimo.

Penkiasdešimt du knygos puslapiai užima įvairūs „Priedai“. Duodama daug budelių ir aukų pavardžių. Duodamas egzekucijų datos ir nužudytųjų pavardės. Septyniuose puslapiuose nurodyti „Šaltiniai ir literatūra“. Pačioje knygos pabaigoje po šešiolika puslapių skirta knygos santraukai anglų ir rusų kalba.

Knyga iliustruota žemėlapiais, nuotraukomis ir gausybe dokumentų, kurių didžiulė rusų kalba.

Įdomi Tuskulėnų „atradimo“ istorija. Žinios apie pokario metais Vilniuje vykdytus mirties bausmės sprendimus sklindė seniai. 1994 m. Lietuvių katalikų mokslo akademijos 7 tome, skirtame Bažnyčios persekijimui ir vysk. V. Borisevičiaus bylai, rašyta: „1947 m. sausio mėn. Vilniuje, Gedimino kalno papėdėje, sušaudytas kartu su Pranciš-

kum Gustaičiu ir ten vietoje užkastas. Kapo duobė tuoj pat užlyginta, kad neliktų jokio ženklo. Šią egzekuciją matė viena moteriškė, pasislėpusi tarp Gedimino kalno medžių“ (psl. 200). 1988 m. Lietuvoje prasidėjus Tautiniam Atgimimui, imta rūpintis ir istorinės tiesos atkūrimu. Tiriant 1944–1947 m. mirtininkų likimus, nuolat kildavo klausimas — kur, kada ir kaip nužudyti ginkluotojo pasipriešinimo dalyviai. Tik atkūrus nepriklausomą Lietuvą, neliko kliūčių tirti ir šią problemą.

1994 m. netoli Vilniaus centro, ant Neries upės skardžio, kitoje pusėje priešais Petro ir Povilo bažnyčią buvusio Tuskulėnų dvaro teritorijoje aptikta masinė kapavietė. Tais metais per spaudos konferenciją buvo pranešta, jog Vidaus reikalų ministerijos kultūros ir sporto rūmų teritorijoje yra masinė 1944–1947 m. sovietų aukų kapavietė. Netrukus Lietuvos prezidento Algirdo Brazausko dekretu buvo sudaryta valstybinė komisija ištirti nužudymo aplinkybes.

Tuskulėnų tyrimo valstybinė komisija nutarė ne tik su-

rasti ir atkasti nužudytųjų palaikus, bet ir atlikti visapusišką, mokslininkai pagrįstą, palaikų „ekshumaciją bei jų identifikaciją“ (psl. 201). Į darbą buvo įtrauktos įvairios žinybos ir institucijos, mokslininkai ir specialistai. Buvo atlikti operatyviniai tyrimai, ieškoma istorinės archyvinės medžiagos ir dokumentų.

1994 m. liepos 4 d. pradėti archeologijos kasinėjimai. Tais metais buvusio dvaro arklidžių viduje atkastos 12 duobių su 593 žmonių palaikais. Kitų metų kasinėjimuose rasta dar 113 žmonių lavonai. Per 1994–1996 m. kasinėjimus Tuskulėnų dvaro teritorijoje atidengus 6,700 kv. m. plotą, iškastos 143 perkastos, aptiktos dvi grupinių palaikų vietos, surasti 706 žmonių palaikai ir 1,231 radinys (psl. 203).

1994–1997 m. buvo nustatyta 43 asmenų palaikų tapatybė. „Kruopštumu ir išsamumu, Tuskulėnų kapavietės tyrimus galima lyginti nebe su 1939 m. lenkų karo belais-

vių sušaudymo SSRS istorija“ (206 ps.).

Knygos gale cituojamas A. Anušauskas: „Sovietinių saugumiečių tyjeimo įžada, kaip ir ant sušaudytų žmonių lavonų beriamos kalkės ir pilama sieros rūgštis, turėjo visam laikui paslėpti nusikaltimų pėdsakus...“ (206 ps.). Kaip iš knygos matome, tai pasiekė tik iš dalies.

„1994 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra išskėlė baudžiamąją bylą „Del Tuskulėnuose atrastų žmonių palaikų nužudymo aplinkybių ir jų buzdinčių“ (206 ps.). Tuo pranešimu ir baigiamą šį precizišką, gerai dokumentuotą bei šurpi knygą. Užtruko pora metų atlikti kasinėjimus ir surasti 706 žmonių palaikus. Šiomis dienomis jau suėjo devyneri metai nuo baudžiamosios bylos iškėlimo. Kyla klausimas — kada ji pasistums į priekį? Romualdas Kriaučiūnas

Likimo vedami

Atkelta iš 1 psl.

Studijoje išryškėja ir turėtųjų ar neturėtųjų kontaktų svarba. Mūsų diplomatijos istorijoje neiškilo asmenybės, kaip Paderevskis, paveikęs JAV prezidentą T. Woodrow Wilson, stojusį už mažųjų valstybių teises. Paderevskis pasiekė, kad į Wilson garsiuosius Keturiolika punktų, kurių tikslas buvo formuluoti idealistinius sąjungininkų karo rezultatus, būtų įtrauktas reikalavimas atkurti Lenkijos nepriklausomybę su išėjimu į jūrą. Tie punktai buvo naudojami teisiniu pagrindu, atkuriant 1918 m. Lietuvos nepriklausomybę.

Istoriko L. Jonušausko studija yra vertingas įnašas į mūsų diplomatijos istoriją.

Stoška Lietuvos diplomatijos laikysena, ištikimybė laisvės idealui ir ryžtas, kad ir bėstančiuose diplomatijos židinuose tęsti savo misiją iki naujo Lietuvos prisikėlimo, pelno mūsų visų pagarbą ir padėką. Iš tikrųjų, jie ejo „likimo vedami“. Paskutinytis diplomatijos šefas dr. Stasys Bačkis galėjo su pasitenkinimu gražinti diplomatijos esatetę trečią kartą šiame šimtmečiu atsikūrusiai Lietuvos valstybei, kad laisvės sąlygose tarnautų nepriklausomos valstybės geroi.

Laurynas Jonušauskas, *Likimo vedami, Lietuvos diplomatijos tarnybos egzistavimas 1940–1991*. 416 ps. Išleido gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Vilnius 2003.

Dr. Genovaitė Kazokienė Maironio Lietuvos literatūros muziejuje. Zenono Baltrušio nuotrauka